

JISMONIY MADANIYAT VA GUMANITAR FANLARNING O‘ZARO ALOQADORLIGI

Jumayeva Shaxlo Suyunovna
Qarshi davlat texnika universiteti
E-mail: jumayevashaxlo507@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada "jismoniy tarbiya" tushunchasi madaniy va ijtimoiy hodisa sifatida tahlil qilinadi. Shaxsning umumiy madaniyatining ajralmas qismi sifatida jismoniy tarbiya nafaqat insonning sog‘lig‘i va turmush tarziga, balki jamiyatdagi ijtimoiy ahamiyatiga ham ta'sir qiluvchi muhim fazilatlarni rivojlantirish vositasiga aylanadi. Jismoniy tarbiya uning gumanitar ahamiyatiga asoslanishi kerak. Kasbiy kompetentsiyalarni rivojlantirish ijtimoiy ahamiyatga ega insoniy fazilatlarni (mas'uliyat, mustaqillik, bag‘rikenglik va boshqalar) ularning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda rivojlantirishga hissa qo‘shishi lozim

Kalit so‘zlar: jismoniy madaniyat, jismoniy tarbiya, ijtimoiy hodisa, kasbiy kompetensiya, jamiyat.fikr erkinligi.

ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ И ГУМАНИТАРНЫМИ НАУКАМИ

Аннотация. В данной статье анализируется концепция «физического воспитания» как культурно-социального феномена. Как неотъемлемая часть общей культуры человека, физическое воспитание становится средством развития важных качеств, влияющих не только на здоровье и образ жизни человека, но и на его социальную значимость в обществе. Физическое воспитание должно основываться на его гуманитарном значении. Развитие профессиональных компетенций должно способствовать развитию социально значимых человеческих качеств (ответственность, самостоятельность, терпимость и т. д.) с учетом их индивидуальных особенностей.

Ключевые слова: физическая культура, физическое воспитание, социальный феномен, профессиональная компетентность, общество, свобода мысли.

THE RELATIONSHIP BETWEEN PHYSICAL EDUCATION AND THE HUMANITES

Abstract. This article analyzes the concept of "physical education" as a cultural and social phenomenon. As an integral part of general human culture, physical education becomes a means of developing important qualities that influence not only a person's health and lifestyle, but also their social significance in society. Physical education should be based on its humanitarian significance. The development of professional competencies should facilitate the development of

socially significant human qualities (responsibility, independence, tolerance, etc.), taking into account their individual characteristics.

Keywords: physical education, physical education, social phenomenon, professional competence, society, freedom of thought.

Hozirgi davrda jamiyat taraqqiyotining asosiy kuchi sifatida insonga nisbatan yangicha yondashishning ijtimoiy, siyosiy, moddiy, ma'naviy, jismoniy, axloqiy va boshqa masalalarini hal qilmasdan turib aholini sog'lomlashtirish darajasini yaxshilab bo'lmaydi. Ushbu masalalar majmuasida inson faoliyatining barcha yo'nalishlarida ijtimoiy vazifalarni hal qilishda insonning jismoniy takomillashuvi masalasi munosib va tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jismoniy madaniyat ma'naviy va ijtimoiy takomillashtirish va rivojlanish zarurati orqali rivojlanadi, bu esa jismoniy madaniyatning umumiy madaniyatning bir qismi sifatida mohiyatini ongli ravishda tushunish imkonini beradi. Jismoniy madaniyat shunchaki insonning jismoniy holati sifatida emas, balki madaniyat sifatida, boshqa narsalar qatori, ma'naviy dunyoning bir qator hodisalarini, bilimlarni, motivlarni, normalarni va xulq-atvor naqshlarini o'z ichiga oladi. Yuqori darajadagi jismoniy madaniyatga ega bo'lgan shaxs tananing ishlashi va rivojlanishini, shuningdek, unga ta'sir qilish yo'llarini, mexanizmlarini va vositalarini yaxshi bilishi kerak. Inson o'zining jismoniy holatini kerakli yo'nalishda o'zgartirish uchun unga ta'sir qilish zaruratini rivojlantirishi lozim [1].

Qaerda hayot bor ekan, u yerda harakat mavjud. Harakat to'xtagan joyda hayot to'xtaydi. Inson faoliyatining natijasi harakat natijasiga bog'liq bo'ladi. Jismoniy mehnat boshqa, aqliy mehnat boshqa. Har ikkalasida harakat mavjud. Ammo Lev Tolstoy aytganidek, "Jismoniy mehnat qilmaslik, harakatsiz, faqat aqliy mehnat bilan shug'ullanish-g'am-tashvish keltiradi". Lev Tolstoy fikridan shunday xulosa chiqarish kerakki, jismoniy va aqliy mehnat turli, ammo mushtarak harakatlar birligidan tashkil topishi lozim. [2].

Jismoniy madaniyatning ijtimoiy funksiyalari evolyusiyasini o'rganish shuni ko'rsatadiki, turli tarixiy davrlarda jismoniy madaniyat rivojlanishida muayyan ijtimoiy ehtiyojlar mavjud bo'lgan. Antik davrdagi jismoniy madaniyatning falsafiy tushunchasi Aristotel, Platon, Suqrat asarlarida mavjud. Ular barkamol shaxsni tarbiyalashning asosiy tamoyilini uchta element: jismoniy, axloqiy va aqliy o'zaro bog'liqlik deb bilishgan. Idealist faylasuf Platon (miloddan avvalgi 427-347) ruhiy va jismoniy sifatlarning uyg'un rivojlanishi nazariyasini asoslab berdi. Uning tizimi keng qamrovli maqsadni ko'zlagan uning jismoniy mehnatga nisbatan nafrat bilan, faylasuflar va jangchilarning ijtimoiy guruhlarini tarbiyalashdan iborat bo'lgan. U matematika bilan shug'ullanadigan yoki kuchli fikrlash harakatini talab qiladigan narsa bilan shug'ullanadigan kishi gimnastika bilan shug'ullanib, tanaga kerakli mashqlarni ham berishi kerakligini ta'kidlaydi. Inson kuchini - jismoniy, aqliy va ma'naviy - asta-sekin fanga ega qobiliyatlarni rivojlantirish usullarini o'rganish bo'yicha eng qadimgi tajriba meditatsiyada yotadi. Suqrot ham jismoniy va ma'naviy kuchlarning uyg'un rivojlanishini zarur deb hisoblagan, insonning ruhiy holati uning

jismoniy sogʻligʻiga bogʻliqligini koʻrsatgan. Uning oʻzi keksa yoshiga qadar gimnastika va raqs bilan shugʻullangan. [3].

Jismoniy madaniyatning gumanistik komponenti ham bir xil darajada muhimdir, bu shaxsning oʻz sogʻligʻi uchun masʼuliyatiga asoslangan boʻlib, bu ijtimoiy qadriyatdir sifatida baholanadi. Shu munosabat bilan, taʼlim jarayoni faqat motor qobiliyatlarini rivojlantirish va tegishli jismoniy rivojlanishni taʼminlash bilan cheklanib qolmasligi kerak.

XIX-asr oxiri va XX-asr boshlaridagi taniqli gumanist oʻqituvchilarning, masalan, P. F. Lesgaft (1837–1909) va P. F. Kapterev (1857–1922) ning gʻoyalari ushbu tamoyillarni amalga oshirishda katta yordam berishi mumkin. P. F. Kapterev taʼlim nazariyasi va jismoniy tarbiya sohasida asarlar yozgan. Uning taʼkidlashicha, "jismoniy tarbiya shaxsning rivojlanishiga gumanistik taʼlimning boshqa jihatlari bilan oʻxshashligi emas, balki uni noyob va oʻziga xos qiladigan, boshqa hech qanday mashq bera olmaydigan narsa hissa qoʻshishi kerak"[4]. Kapterev jismoniy tarbiyaning quyidagi maqsadlarini aniqladi:

- sogʻliq va jismoniy kuchni mustahkamlash;
- harakatlanishning qulayligi va nafisligini rivojlantirish;
- harakatlarni ajratish, taqqoslash va birlashtirish qobiliyati .

Kompetensiyalar real dunyo bilan oʻzaro taʼsir qilish qobiliyatini anglatadi, har doim faoliyatda namoyon boʻladi va umumlashtirilgan koʻnikmalar bilan birlashtirilgan, fanga xos koʻnikmalar va maʼlum sohalardagi bilimlar bilan tavsiflanadi. Oliy taʼlim uchun uchinchi avlod davlat taʼlim standartlari (SES HPE) loyihalarida umumiy (asosiy) kompetensiyalar tasnifi keltirilgan, jumladan, shaxsiy va ijtimoiy ekologik xavfsizlik sohasidagi kompetensiyalar - insonning nafaqat biologik mavjudot sifatida, balki ijtimoiy subʼektlar sifatida ham mavjudligining asosi boʻlib, ular uchun sogʻlom turmush tarzining ahamiyatini tushunish eng muhim ahamiyatga ega.[5]. Shuningdek, kasblarning xilma-xilligi jismoniy tarbiya mutaxassislarining tayyorgarligida maʼlum bir oʻziga xoslikni, yaʼni bir qator professional kompetensiyalarning mavjudligini nazarda tutadi deb taxmin qilish mumkin. Shuning uchun, oliy taʼlim muassasalarida maqsadlarni toʻgʻri belgilash, oʻquv jarayoni va natijalarini rejalashtirish hamda jismoniy tarbiya tizimida innovatsion texnologiyalarni yaratishni taʼminlash uchun bilimni emas, balki ushbu kompetensiyalarni oʻzlashtirish darajasini va real hayotdagi vaziyatlarda harakat qilish qobiliyatini baholash uchun maxsus kompetensiyalar va vositalarni aniqlash va rivojlantirish zarur.

Zamonaviy taʼlimda talabalar va oʻqituvchilar uchun oʻquv maqsadlarini belgilash asosi sifatida qiymat yoʻnalishlari tizimini aniqlash va rivojlantirish zarurati tugʻildi, chunki motivatsiya va fanga ijobiy munosabat oʻquv jarayonini va oʻquv-kognitiv faoliyatni faollashtirishning muhim shartlari hisoblanadi .

Ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish qobiliyati, oʻrganishga boʻlgan xohish va qobiliyat oʻzlashtirilgan fan bilimlaridan muhimroqdir. Maqsad nafaqat ixtisoslashgan bilimlarni oʻzlashtirish, balki talabalarning ushbu bilimlarni oʻzlashtirish qobiliyatini va eng muhimi, nazariy, metodologik va texnologik

bilimlarni o'zlashtirish va yangilash yondashuvlari va usullarida ijodiy qobiliyatlari va kompetentsiyalarini rivojlantirishdir. Nazariy bilim, birinchi navbatda, fanning mohiyatini va uning strukturaviy va mantiqiy asosini yetarlicha ifodalovchi mantiqiy jihatdan o'zaro bog'liq tushunchalar va kategoriyalar tizimidir; bu fan sohasi uchun o'ziga xos tezaurusni tashkil etuvchi semantik vakillar tizimidir; bu ilmiy bilimlarni umumlashtirish jarayonida va unga asoslanib, fan faoliyati sohasida shakllantirilgan voqelik qonuniyatlari va qonuniyatlari tizimidir.

Nazariya usulga aylanib rivojlanadi va usul fan muammolarini hal qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi, ta'lim jarayoni texnologiyasining asosi hisoblanadi. Texnologiya "nazariya usulga aylanganda" faollashtirilgan nazariy va metodologik bilimdir. "Nazariy va metodologik bilim" umumiy tushunchasi ushbu bilimning tarkibiy qismlarini - obyektga yo'naltirilgan bilimni (epistemologik bilim) va faoliyatga, faoliyat sub'ektiga, yangi bilimlarni o'zlashtirish jarayoniga va uni faoliyatda qo'llashga yo'naltirilgan bilimlarni bir-biriga mos ravishda birlashtiradi.

Ta'lim texnologiyalarida metodologiya - bu maqsadlar, vazifalar va yechimlarning umumiyliги bilan birlashtirilgan faoliyatning o'ziga xos, ixtisoslashgan vositalari, usullari va metodologik texnikalari to'plamidir [6]. Dasturiy bilimlarni, qadriyatlar tizimini va faoliyatning o'ziga xos va umumlashtirilgan usullarini o'zlashtirish o'ziga xos usullar bilan ta'minlanadi. Universitet jismoniy tarbiya ta'limining eng muhim vazifasi - bu o'rganilayotgan va amalda qo'llaniladigan kineziologik faoliyat obyekti tuzilishi va u haqidagi bilim tuzilishining didaktik birligiga asoslangan ilmiy bilimlarni texnologizatsiya qilishdir.

Jismoniy tarbiya o'quv va metodologik komplekslarining ta'lim texnologiyalariga urg'u dasturiy o'ganishning algoritmik retseptlariga muvofiq harakatlarni o'qitishdan harakat harakatlarini o'zlashtirish algoritmilarini yaratish va nazariy, metodologik va amaliy jismoniy tarbiya va sport faoliyati usullarini o'zlashtirishda faoliyatga asoslangan kompetentsiyani rivojlantirishga o'tmoqda. Talabalarning jismoniy tayyorgarligi ongli harakat faoliyati va ularning ichki dunyosi bilan aloqada bo'lish, shuningdek, harakat ko'nikmalari va qobiliyatlarini rivojlantirishga hissa qo'shadigan muhim bilimlarni egallash orqali rivojlanadi. Shuning uchun talabalar jismoniy tarbiyasining ustuvor vazifalari ta'lim, rivojlanish va sog'liqni saqlashni mustahkamlashdir. Ushbu asosiy maqsadlarni hal qilishdan tashqari, jismoniy tarbiya talabalarga professional kompetentsiyalarni rivojlantirishga, ijtimoiy harakatchanlikni, mas'uliyatni, mustaqillikni, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga, fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishga va boshqa ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Faol jismoniy tarbiya davomida maqsadli faoliyat shaxsiy rivojlanish, sog'liqni saqlash va shaxslararo munosabatlarga ta'sir qiladi.

Shunday qilib, jismoniy tarbiya talabalarning madaniy va ijtimoiy rivojlanishi vositasi bo'lib xizmat qiladi va barkamol rivojlangan va ijtimoiy faol shaxslarni rivojlantirish uchun muhim imkoniyatlar yaratadi.

XULOSA. Jismoniy tarbiya nafaqat jismoniy fazilatlar va qobiliyatlarni rivojlantirish vositasi, balki muloqot, ijtimoiylashuv va umumiy madaniy

qadriyatlarni shakllantirish uchun zarur bo'lgan fazilatlarni singdirish vositasi sifatida ham tushuniladi. Shaxsning umumiy madaniyatining ajralmas qismi sifatida jismoniy tarbiya nafaqat insonning sog'lig'i va turmush tarziga, balki jamiyatlardagi ijtimoiy ahamiyatiga ham ta'sir qiluvchi muhim fazilatlarni rivojlantirish vositasiga aylanadi. Jismoniy tarbiya uning gumanitar ahamiyatiga asoslanishi kerak. Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish ijtimoiy ahamiyatga ega insoniy fazilatlarni (mas'uliyat, mustaqillik, bag'rikenglik va boshqalar) rivojlantirishga hissa qo'shishi kerak,

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Барабанова В. Б. К проблеме истории и современного состояния социально воспитательной деятельности средствами физического воспитания и спорта // Мир науки. – 2017. – Т. 5. – № 6. – С. 4.–7.
2. Воронцов Вс. Тафаккур гулшани. Т., Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1981, 527-бет:
3. Tashpulatov R.R. Jismoniy madaniyat va sog'lom hayot falsafasi. – Buxoro: “Farovon hayot”, 2022. – 98 b.
4. Nazarov B.N. Sog'lom turmush tarzining pedagogik asoslari. – Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2021. – 112 b.
6. Tashpulatov R.R. Jismoniy madaniyat va sog'lom hayot falsafasi. – Buxoro: “Farovon hayot”, 2022. – 98 b.